

LUGOJUL ȘI ANUL REVOLUȚIONAR 1848

Moment de răscruce în istoria poporului nostru, Revoluția de la 1848 a demonstrat caracterul unitar al Țelurilor politice ale românilor de pe ambii versanți ai Carpaților. Este important să precizăm că acest eveniment, petrecut în Țările Române, nu a fost un fenomen singular, ci s-a înscris în atmosfera revoluționară generală, care a cuprins Europa în acel an furtunos. Masele populare din Banat au situat în centrul luptei lor desființarea privilegiilor feudale, emanciparea și împrăștierea țăranilor, dobândirea independenței politice și, bineînțeles, realizarea unității naționale.

Afirmat în Transilvania și Banatul secolului al XVIII-lea, conceptul de națiune primise noi cote valorice prin acțiunile politice și culturale din prima jumătate a veacului precedent. Istoriografia noastră a reluat, cu diverse ocazii, examinarea acestor manifestări românești, corelându-le cu cele europene¹. Revoluția de la 1848 motivează, prin amploarea sa gradul pe care îl atinsese, conștiința națională în contextul epocii. Desigur, într-o istorie a doctrinelor luminate și romantice românești se poate remarca trăsătura specifică, spiritul militant, virtualele idei vehiculate de reprezentanții școlilor noastre literar-culturale. După ce fusese subliniat de societatea secolului al XVIII-lea, idealul luminării se va transforma, la mijlocul secolului al XIX-lea, în idealul unității naționale. În aceste împrejurări, Lugojul devenise un important centru politic; fiind reședința comitatului Caraș, el a putut atrage masele, cu ocazia diferitelor manifestări, pe coordonatele vieții economice, unde se înregistrase o puternică dezvoltare, ceea ce a dus cu sine formarea unei burghezii românești. O statistică asupra acestor ani consemnează numărul de comercianți și meseriași care, în marea lor majoritate, erau de origine română². Mentalitatea era în strânsă legătură cu activitatea bisericii și a reprezentanților ei. Nu trebuie neglijat faptul că burghezia bănățeană românească realizase contactul cu spiritualitatea timpului prin protecția și rolul prelaților lugojeni.

Odată cu sosirea lui E. Murgu în Banat, putem vorbi de începerea unei noi faze a revoluției pașoptiste. Prin lupta sa pentru unitatea poporului român, cât și prin programul său de împărțire a pământurilor domeniiale, el ridica revendicările bănățenilor la aceeași dimensiune cu a celor mai avansați revoluționari, câștigând ast-

fel încrederea țăranilor de aici. Programul prezentat pe Câmpul Libertății din Lugoj va fi adoptat în unanimitate, iar planurile de acțiune se regăsesc în contactele nemijlocite dintre toți fruntașii poporului român. E. Murgu se îndreaptă spre Academia Mihăileană din Iași, unde va presta o prodigioasă activitate cultural-politică, contribuind astfel la maturizarea generației de la 1848.

La jumătatea anului 1834, la propunerea Eforiei școalelor, E. Murgu pleacă spre Moldova. Tot aici se găsea și prietenul său Damaschin Bojincă. Deși depune un interes deosebit, E. Murgu nu găsește terenul favorabil pentru a-și aplica principiile sale și pleacă spre București. Aici, în vara anului 1836, se întâlnește cu George Barițiu și Timotei Cipariu, cărora le relatează situația din Moldova. Tot aici se înfiripă și relațiile lui E. Murgu cu N. Bălcescu și C.A. Rosetti, care i-au fost elevi la lecțiile particulare. Cunoaște apoi pe Dimitrie Filipescu și I.A. Vaillant, cu care pune bazele mișcării revoluționare descoperite în 1840. La această mișcare participă și N. Bălcescu, D. Macedonșki, Cezar Bolliac, Marin Serghiescu și Constantin Telegescu³.

Sosirea celor trei moldoveni la Lugoj s-a petrecut "cu mult înainte de 15 iunie". Emisarii moldoveni, până la săvârșirea revoluției, se preocupau de lărgirea și aprofundarea legăturilor cu românii din această parte de țară. Ei au ținut conferințe aici, în fața comunității românești din Banat, fiind apreciați de localnici în mod deosebit, ba chiar A. Russo s-a bucurat de o puternică afecțiune din partea maselor bănățene⁴.

Evenimentul de la Lugoj a prilejuit românilor bănățeni și moldoveni să realizeze un fructuos schimb de idei și să adopte modalități comune de acțiune. Faptul că acești pibegi nutreau convingeri politice avansate atrage atenția autorităților maghiare, fiind calificați "fugari instigatori", deoarece urmăreau propagarea daco-românismului. Sesizarea acestor intenții a fost făcută de ziarul "Pesti Hirlap", care, între altele, arăta că geneza unor asemenea concepții trebuie descoperită în "ideile bucureștene"⁵. Între timp, datorită presiunilor exercitate asupra bănățenilor de către autoritățile vremii, s-a hotărât expulzarea celor trei moldoveni din această provincie, fapt ce a stârnit nemulțumirea lui E. Murgu, care consideră acest gest ca "o înrăurire dureroasă asupra publicului de aici"⁶. Plecarea a avut loc la 2 iulie 1848, așa cum arăta același oficios maghiar, socotindu-se că în absența acestora bănățenii vor adopta mai multă moderație politică. În scopul realizării unor legături cu Banatul, revoluționarii munteni nutreau un interes deosebit. Astfel, N. Bălcescu trimitea lui E. Murgu și altor bănățeni "Constituția". De asemenea, în această privință este semnificativă o scrisoare din Pesta a lui E. Murgu către N. Bălcescu, prin care arăta că a luat cunoștință cu "programa și alte acte din care am putut vedea că ați izbutit a apuca cârma țării și că libertatea a triumfat"⁷.

Un interes deosebit pentru evenimentele din Țara Românească dovedea și Ștefan Berceanu, protopopul unit din Lugoj, care avea relații strânse cu muntenii. Documentele vremii arătau că la acesta soseau adesea "indivizi" din Țara Românească, văzuți "vagabondind" prin Lugoj, dar care, în realitate, instigau "pe sub mână poporul"⁸.

Odată cu ocuparea Bucureștiului de către trupele otomane și căderea guvernului

revoluționar a început și emigrarea a numeroși revoluționari spre Transilvania. În rândul acestora se aflau: N. Bălcescu, C. Bolliac, D. Bolintineanu, A.C. Golescu “și alții”, printre care Ioasaf Zuagoveanu, Alecu Zane și Gr. Ipătescu. Toți aceștia, după ce au scăpat de captivitatea turcească, pe la Orșova, au trecut în Banat, prin Lugoj, stabilindu-se la Sibiu⁹. Drumul de la Orșova la Lugoj traversa o provincie cu populație românească, pribegii având posibilitatea să cunoască sentimentele acesteia și să afle, totodată, că era nemulțumită de atitudinea guvernului maghiar față de aspirațiile ei naționale.

Stabilirea lui E. Murgu la Lugoj, în anul 1842, a antrenat viața politică a românilor de aici. Consfăturile secrete cu reprezentanții Constantin Alexandrovici, primarul orașului, prin intermediul căruia a reușit să coitalizeze în jurul său un nucleu de revoluționari români, ceea ce l-a determinat pe meseriașul lugojean Mihai Bonțilă, să declare că Alexandrovici ar fi membru al unui partid înființat de Murgu. De asemenea, relațiile cu maistorii: George Marcu, Paul Secoșan, Nicolae Ilca, Dimitrie Popovița au deschis posibilitatea rezolvării problemelor orășenești. Fără a se limita la Lugoj, cu toate că acesta reprezenta centrul viitoarei revoluții românești din Banat, E. Murgu și-a întins legăturile asupra întregii provincii. Poziția dobândită prin ținuta culturală din deceniile trei și patru, identificată cu activitatea desfășurată în București și Iași, prilejuise apariția unui cerc de revoluționari, din care făceau parte cei mai de seamă slujitori ai condeului, ai școlii ori ai bisericii.

Chiar și o înșiruire întâmplătoare nu va putea omite numele lui Vasile Fogarași, președinte al tribunalului comitatens, Gheorghe și Alexandru Atanasievici, funcționari importanți în ierarhia comitatensă, Ioan Marcu, protopop al Lugojului, Ștefan Ioanovici-Ioanescu, notar al orașului, despre care “Gazeta de Transilvania” consemna în mod elogios: “Un așa învăpăiat naționalist și patriot, cât zelul și fierberea amoare a domniei sale patriotico-națională parcă nu se poate descrie”; Maxim Pascu, inspectorul școlilor române din Banat și deputat în Dietă și ale altora¹⁰.

Dimensiunile social-politice ale evenimentului au fost amplu evidențiate în scrierile istorice consacrate acestui capitol. Fără a emite pretenția unei introspecții exhaustive, vom releva, în baza bibliografiei existente, care să întregască astfel natura documentară a acestora, aspectele cu însemnătate politico-națională, care și-au avut continuitatea în planul poziției românești adoptate de ideologii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Documente revelatoare pentru atitudinea revoluționară a lui E. Murgu au fost depistate în ultimii ani în arhivele din Viena care atestă legăturile strânse ale acestuia cu lugojenii, în vederea răspândirii ideii originii latine a poporului român, vechimea și continuitatea sa. La început, deși se comportă liniștit “în cercuri mici de prieteni, foarte demni de încredere, vorbea despre originea romană a românilor, că aceștia sunt locuitorii vechi ai țării și dacă ei (...) ar fi uniți, ar fi și stăpânii țării lor”. Rolul conducător al revoluției de la 1848 în Banat, deținut de E. Murgu, a fost consemnat chiar în ziua sosirii sale la Lugoj, într-o cronică a jurnalului zilnic, ținut de Ordinul călugărilor minoriți din localitate, și care atestă că: “De la Pesta a sosit patriarhul

românilor, cu numele Murgu, care înainte de asta, cu trei ani, în lanțuri, a fost trimis ca deținut la Pesta. Acum însă, prin noul minister, a fost eliberat din temniță”¹¹.

Corelarea activității revoluționare din toate provinciile românești este recunoscută în succesiunea evenimentelor din cursul întregului deceniu al cincilea. Începând cu iarna anului 1847, demersurile efectuate în scopul răspândirii ideii de origine romană a românilor sau a celeia de cei mai vechi locuitori ai țării sunt deslușite și în raporturile politice ale lugojenilor. Revoluționarul E. Murgu discutasă cu protopopul unit al Lugojului, Ștefan Berceanu, aspectele pregătirii viitoarei revoluții; în acest sens el a propagat ideile mișcării românești în rândurile țăranilor din comunele învecinate Lugojului. Aceasta reprezenta un prim pas în direcția conștientizării dezideratelor, a comunității de interese românești. Desigur, în același context fusese demonstrat, cu argumente convingătoare, caracterul antifeudal al acțiunilor revoluționare ce trebuiau să urmeze. O vădită tendință spre realizarea unității poporului român se făcuse cunoscută prin personalitatea lui E. Murgu. Acesta vorbea răspicat despre continuitatea românilor în spațiul dacic: “Românii - scris el - erau din totdeauna stabiliți în Dacia Traiana” și adăuga în continuare că ei “nu au emigrat, ci au rămas în continuare, până în zilele noastre, chiar dacă au fost numiți de diferite popoare vlasi, blaci și Dumnezeu mai știe cum”. El considera națiunea română ca o unitate de necontestat. Se poate afirma că pentru cărturarul bănățean conștiința națională era categorică la români “căci în Moldova și Valahia nu există în definitiv nici un român care să nu știe ce este”, iar “numele de român conferă acestora o lumină strălucitoare, împlinește și încheie caracterul esențial al naționalității”. Pentru E. Murgu “acest vestitor de libertate valahă”, pe care G. Barițiu l-a numit “unul din puținele talente extraordinare și caractere ca de bronz”¹², viitorul națiunii, unitatea ei politică au rămas idealuri scumpe până în ultimele clipe ale vieții sale.

Ecoul acțiunii lui E. Murgu împotriva știrbirii drepturilor legitime ale românilor bănățeni a răzbătut și în paginile “Convorbirilor literare”, care nu tăgăduiau să consemneze: “De Daco-România nu se temeau, însă, numai ungurii, ci și rușii și sașii. Sașii nu ne denunțau numai literaricește, ci și oficial, printr-un memoriu (...) reușiseră (...) a face pe Austria să creadă și rale și mai mari, că anume, între românii din principate și comuniști, și alți radicali francezi, exista o alianță”¹³. După opinia cercetătoarei Cornelia Bodea, bazată pe raportul lui Iorgovan către ministrul de interne, E. Murgu a intenționat dislocarea Banatului de Ungaria, în scopul creării unui stat românesc independent, ca o premisă a unirii viitoare cu celelalte provincii. Între altele, cercetătoarea respectivă se bazează și pe scrisoarea pe care învățătorul Miescu din Lugoj i-o adresează lui G. Barițiu, la 22 ianuarie 1846, scriindu-i despre Murgu: “Iară în câtu-i despre D. Murgu cererea dânsului e dus la Pesta, omul nu au făcut nimic. Starea românilor pretutindene e ticăloasă (...). I-or fost scormit oameni răi c-ar fi zis că Banatul nu-i țară ungurească ci românească ...”¹⁴. De altfel, toți istoricii contemporani evenimentelor au subliniat necesitatea “Independenței Banatului”, au arătat că în contextul ivit de lipsa libertăților, idealurile vor fi realizate prin egalitatea și unitatea tuturor românilor¹⁵.

Majoritatea scrierilor românești din epocă dobândiseră faima prin conținutul lor. Problematika politică abordată și care se prezenta sub forma unui “reflex al disputelor pe teme religioase, școlare și politice dintre ierarhia sârbă și mișcarea națională românească”¹⁶ s-a desfășurat sub forma unor polemici. Literatura istorică a consemnat, de asemenea, polemicile lui Petru Maior cu Kopitar, și ale lui D. Bojincă cu Sava Tököly. Desigur, chestiunile principale care preocupaseră pe autorii acestora erau argumentarea cu noi dovezi a originii noastre române. Ideea de limbă, ca necesară garanție a existenței naționale, a fost dezvoltată mai larg de către E. Murgu, în lucrările căruia s-a demonstrat latinitatea limbii române și puternica viabilitate a elementului latin¹⁷. Din studiul întreprins asupra structurii limbii se deslușesc mutațiile, de o incontestabilă valoare teoretică; la rândul lor ele au impus ideile dominante ale ideologiei revoluționare. Geneza conștiinței de neam, originalitatea spiritualității românești o descoperim în străduința lui E. Murgu de a defini profilul psihic al națiunii române¹⁸.

În același sens s-a înscris și acțiunea protopopului Ioan Marcu din Lugoj, care, după exemplul altor reprezentanți ai bisericii românești din Lipova și Arad, a scos cărțile “slavone” din biserică “singur de voia sa”, demonstrând aceleași rațiuni în câmpul literaturii¹⁹. Ne referim, astfel, la tendințele de emancipare de sub ierarhia sârbească, la înțelegerea necesității înlocuirii alfabetului chirilic cu cel latin.

Populațiile existente în Ungaria nu s-au deosebit numai prin limbă ci și prin apartenența lor religioasă. Deosebiriile dintre catolici, luterani, calvini, ortodocși, greco-catolici (uniți) a avut o importanță considerabilă în cursul procesului de formare a conștiinței naționale. Cunoscut este faptul că naționalitățile nu erau așezate una lângă alta, așa după cum era cazul, mai mult sau mai puțin, în restul Europei, ci ele viețuiau într-un cadru statal diferit. Populația ungară și-a păstrat, parțial, privilegiile medievale, iar în cursul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea unele grupe de populații și-au imprimat autonomia lor. În acest context facem referire la autonomia croaților, autonomia teritorială a sașilor și a secuilor ardeleni, la autonomia internă a orașelor libere regești, care, de obicei, erau germane, la autonomia internă a bisericii ortodoxe sârbești, extinsă și asupra teritoriului bănățean. Aceste privilegii cauzaseră puternice impulsuri și în mișcarea de afirmare a ideii naționale la români.

În planul istoriei Banatului fenomenul e resimțit prin însăși evoluția acțiunilor pașoptiste. La 28 aprilie 1848, prin dispoziția episcopului Ștefan Popovici din Vârșet, se convoca preoțimea lugojeană la sediul protopopiatului în data de 6/18 mai; scopul întrunirii era acela de a numi din rândul preoților cei cinci delegați (reprezentanți ai protopopiatului), care trebuiau să aleagă, la rândul lor, deputații din partea episcopiei de Vârșet pentru congresul național ce urma să se desfășoare la Carlovitz, în data de 15/27 mai. Motivația acestui congres era mai mult națională decât bisericească²⁰. Hotărârea principală a adunării a fost alegerea unei deputații din Lugoj, Timișoara, Arad și Lipova, care să se deplaseze la Pesta spre “a mijloci, în puterea noilor legi, un congres curat românesc în care întreaga națiune prin alegânzii săi deputați să se consulte pentru alegerea unui mitropolit român și trebile noastre din lăuntru scolastice

bisericești”²¹. Această hotărâre a fost o reacție la chemarea patriarhului sârb Rajacic de a convoca congresul de la Carlovitz. În cursul tergiversărilor pe marginea alegerii orașului în care să aibă loc întrunirea (Vârșeț sau Timișoara) se ivise posibilitatea convocării unei prime adunări a românilor bănățeni. Pentru ziua de 3/15 mai 1848 fuseseră convocați la Lugoj toți reprezentanții comunelor pentru a alege noua congregație comitatensă. Eftimie Murgu nu participase la această adunare²². Pentru relevarea adevărului, istoricul I.D. Suciu a confruntat atât darea de seamă, apărută în “Gazeta de Transilvania”²³, cât și alte două izvoare descoperite: primul, al lui Partenie Gruiescu, participant la adunare, iar al doilea un izvor maghiar, anume protocolul ședințelor adunării comitatense²⁴. Adunarea de la Lugoj, din primele zile ale lunii mai 1848, și-a dobândit necesitatea, mai cu seamă, prin sprijinul autorităților comitatense. “Sprijinul se datora nu vreunei simpatii deosebite pentru dezideratele românilor, ci și comunității de interese. Autorităților maghiare le convenea refuzul românilor de a merge la congresul de la Carlovitz. În acest fel, cele două popoare puteau fi învrăjbite și dominate”²⁵. Adunarea își afirmase importanța prin convingerile expuse asupra problemei bisericești (separarea de ierarhia sârbească - organizarea ierarhiei române), dar și prin evidențierea drepturilor poporului român în cadrul Imperiului habsburgic. De altfel, petițiile au confirmat trezirea națională, îndreptățita atenție dată problematicii ideii de libertate.

Sosirea lui E. Murgu la Lugoj, în iunie 1848, fusese consemnată într-un jurnal zilnic, care aparținea Ordinului călugărilor minoriși din oraș” “...Către orele șapte, seara, au sosit cu călăreții, a fost întâmpinat și în sunetul muzicei a fost purtat în tot orașul. Românii au desprins caii de la trăsura dânsului și oamenii au tras căruța. Cătră popor a vorbit în limba română și maghiară, propunând rezoluții. Dar să nu crezi, iubite cetitor, că acela ar fi fost patriarh, ci numai avocat, iubit foarte mult de poporul românesc”²⁶. Acesta era un semn al entuziasmului politic cu care oamenii locului au întâmpinat pe E. Murgu, fapt ce ne confirmă că Lugojul a reprezentat din toate timpurile o “veche cetate de românism”²⁷.

Pentru cunoașterea consecvenței revoluționare a lui E. Murgu grăitoare sunt și declarațiile autorităților comitatense din Caraș, cu privire la rolul hotărâtor pe care acesta l-a jucat în influențarea politică a maselor de români. Vicecomitele Kiss András scria într-un raport că ideile lui Murgu sunt “pline de fantezii”, că ele se concentraseră în vederea eliberării românilor, în scopul formării unui stat românesc; cel de-al doilea vicecomite din Caraș, Kristofor Jakabffy, informa guvernul asupra tacticii adoptate de revoluționari: “Intenția și scopul lui Murgu, cunoscute acum de toată lumea, este ruperea Banatului de la patria ungară și unirea lui cu Ardealul, Moldova și Valahia”, adăugând că fruntașul revoluționar “urmărește constituirea unui stat românesc puternic”²⁸.

După ce a vizitat Caransebeșul, urmărind coalizarea tuturor forțelor politice din Banat, E. Murgu s-a reîntors la Lugoj și a lansat un manifest prin care convoca adunarea de la 15/27 iunie 1848: “Fraților români bănățeni! (...) Am găsit de cuvenință de a ne aduna în orașul Lugoj spre a ne sfătui împreună despre mijloacele

trebuitoare pentru asigurarea țării (...). Pentru aceia dar alerg a chema pre toate comunitățile și pre toți patrioții acestei țări a Banatului să aibă dragoste a veni spre a ne sfătui cu toții în treaba aceasta”²⁹.

Marca întrunire de la Lugoj din 15/27 iunie a revendicat obiectivele democratice care pledaseră pentru interesul maselor populare din Banat. În cadrul acestei adunări, hotărârile mai importante vizau recunoașterea limbii române ca limbă de comandă în armată și ca limbă oficială³⁰ în Banat, independența bisericii române, subliniind totodată, necesitatea întăririi conștiinței naționale a populației din această parte românească. Formarea gărzii naționale, alegerea lui E. Murgu în calitate de mare căpitan al armatei bănățene, proclamarea revoluționarului ca președinte al adunării au fost câteva din marile realizări ale poporului adunat pe Câmpul Libertății din Lugoj. Desigur, că în toată desfășurarea furtunoasă a evenimentelor din 1848-1849, un mare merit revine cuvântărilor străbătute de credințe în pace și frățietate. Alături de E. Murgu au luat cuvântul mai mulți revoluționari, dând și ei curs ideii de autonomie a Banatului, idee potrivit căreia poporul român, fiind majoritar, avea dreptul a impune o administrație proprie³¹. Numai prin îndepărtarea preocupărilor confesionale și înlocuirea lor cu cele de ordin politico-național, care își solicitau întâietatea cuvenită, a fost cu puțință realizarea înfrățirii românești, a unirii, “în cuget și simțiri”; în istoria poporului român această mentalitate s-a înscris ca o permanență, ca o pagină luminoasă în afirmarea națiunii.

Cele două adunări desfășurate la Lugoj, prima la 4/16 mai și a doua la 15/27 iunie 1848, au constituit momentele-cheie ale revoluției din Banat. Orașul, în acele zile, avea un aspect de sărbătoare și entuziasm național. “Gazeta de Transilvania” consemna caracterul solemn al manifestărilor festive, care au creat cadrul de desfășurare al adunării, făcând cunoscute până și amănuntele legate de iluminarea și împodobirea orașului. Este știut că prima adunare s-a aflat sub directa organizare a unui comitet alcătuit din personalități ale timpului: Emanuil Gojdu, Nicolae Tincu-Velia, Ignatie Vuia, Vasile Fogarași, Axentie Bojinca³². Ecoul acestor adunări, organizate în reședința comitatului, fusese resimțit și în satele din zona Lugojului, cu deosebire la Herendești, Visag, Duleu, Făget, Găvojdia, unde mișcările s-au intensificat, ca urmare a nemulțumirilor țărănești. Cu toate că au fost desființate privilegiile feudale, starea de pauperitate și privațiuni își avea continuitate în lipsa de pământ, ca și în menținerea dependențelor economice față de nobilime.

Revoluționarii au cutureiat satele bănățene pentru a ridica masele la luptă. Este edificator că în urma unei asemenea acțiuni, pe câmpia de la Lugoj, s-au adunat în jur de 10.000 de oameni³³; cu acea ocazie ei și-au exprimat acordul asupra întregului program revoluționar, și au solicitat recunoașterea limbii române ca limbă oficială în întreg Banatul, numindu-l pe E. Murgu în fruntea armatei populare sau exprimându-și convingerea cu privire la necesitatea independenței bisericii ortodoxe române, împiedicată în manifestările ei de episcopii sârbi de la Vârșeț și Timișoara. Țărănimea bănățeană, participantă la Revoluția de la 1848, nu a renunțat la lupta

pentru realizarea dezideratelor românești; chiar și după zădărnicierea planurilor avute cu ocazia întrunirii de la Lugoj; ea a continuat, în toamna anului revoluționar, să se ridice împotriva prestațiilor exagerate, fixate de autorități, pentru ca mai apoi să refuze înrolarea în armata maghiară.

Influența pozitivă asupra mișcării revoluționare a maselor, exercitată de fruntași politici români lugojeni, s-a vădit din nou cu prilejul răsvăririlor celor 6.000 de țărani din satele învecinate cu Lugojul și Făgetul, care au amenințat liniștea și ordinea regimului statal maghiar din acea vreme și când același vicecomite, Jakabffy, se exprima că autoritățile au trecut prin mari dificultăți și au înfruntat “ ... mișcarea care putea să devină nefastă pentru această regiune”³⁴.

Evenimentele de la Lugoj au scos la iveală voința maselor de a lupta pentru înfăptuirea propriilor deziderate și pentru traducerea în viață a programului revoluției. Totodată, acest mare eveniment revoluționar a contribuit la dezvoltarea și întărirea conștiinței naționale a poporului, care a dat dovadă de o puternică forță de luptă și a manifestat tendințe hotărâte pentru cucerirea unei vieți naționale independente, spre a se uni cu românii din Moldova, Transilvania și Țara Românească.

Starea de spirit a revoluționarilor a determinat autoritățile comitatense să ceară sprijinul armat al guvernului pentru reprimarea răzvrătirilor, pentru menținerea ordinii. S-a încercat, mai întâi, împiedicarea sosirii lui E. Murgu la Lugoj, mai apoi suspendarea activității unor preoți. Dar și prin acțiunea episcopilor sârbi s-a trecut la o contraofensivă. Bunăoară, dintr-o adresă a Consistoriului episcopiei din Vârșeț către Ioan Marcu, protopopul Lugojului, aflăm de suspendarea preotului revoluționar Dimitrie Teodori, ca și de atitudinea curajoasă a acestuia: “Cu mare neplăcere a procetit acest consistorium scrisoarea Pre bineîncuviințării D-tale datată 11 martie a.c. unde preotul Dimitrie Teodori paroh de acolo (Lugoj - n.n.), de notar consistorial ați îndrăznit a-l recomanda, necăutând la pre’nalta poruncă (subl. n.) a Sfințeniei Sale D-lui Patriarh a nostru datată 28 septembrie și a consistoriului acestuia datată la 8 octombrie la voi slobozită, unde toți preoții, carii cu slujitorii rebelianța învinovățitoare relații au fost, de la dobânditele beneficiuri, de la chiamarea și beneficiul sau au a se redica și ca nevrednici de acelea a se declara. Deci din pricina că Domnia ta a întârziat a împlini acea înaltă poruncă, consistoriul acesta poruncește ca pre zisul Teodori de loc (imediat - n.n.) de chiamare și benefici să-l suspendez, despre ce relația dumitale cât mai curând se așteaptă. Iară ce se atinge de cealaltă preoție, Domnia Ta vei avea după poruncă, supt 16 martie a.c. data afară, a te purta”. De asemenea, la 19 octombrie 1850, preotul D. Teodori este citat spre a se prezenta la judecata consistoriului, pe 2 noiembrie. Însă, prin intervenția energică a lugojenilor, o petiție înaintată Ministerului Cultelor din Viena, semnată de mai mulți intelectuali, comercianți, meseriași și țărani din Lugoj - D. Teodori este restabilit în drepturile sale. De relevat că același consistoriu din Vârșeț, printr-un act emis în 13 aprilie 1850, urmărea îndepărtarea din slujbă și a celorlalți preoți care au sprijinit revoluția, în primul rând fiind vizați cei rânduiți de vicarul episcopesc Ignatie Vuia:

“fețele acelea care (...) or câștigat bunătatea parohiei de la răsbelescul eparhialnicul administrator Vuia, or fie în ce învinovătită deprindere sau stare cu revoltanta stăpânire au fi fost amestecate, de la dregătoria, precum și de la viețuita bunătate a parohiei a le opri”³⁵.

Mai târziu, însuși E. Murgu va face referire asupra intervențiilor contra-revoluționare. În studiul său *Über Das Serben Congress Memorandum* (Despre memorandumul congresului sârbesc), apărut la Pesta în 1856, el acuza guvernul ungar că în 1848 “nu a șovăit să comită sacrilegiul de a se atinge de sfințenia unei hotărâri populare”³⁶; cu siguranță că E. Murgu se referea la adunarea de la Lugoj, unde ideile filozofice și politice s-au afirmat în întregă lor plenitudine.

Trebuie subliniată alăturarea revoluționarilor români din Banat la mediul social-național al epocii, pentru că în acest mod se invederează aria preocupărilor, cunoașterea statutelor, conceptelor politice și culturale ale epocii. Nu fără urmări se înregistrează intensificarea legăturilor culturale; astfel, nu putem omite dorința cunoașterii reciproce a provinciilor românești. Convingătoare se dezvăluie complexitatea interferențelor politice, inițiativele fiind menite a deschide afirmarea pașoptistă. Contactele fertile ale romanticii noștri le găsim grevate în mișcarea revoluționară, prin colaborarea ardelenilor cu bănățenii și mai apoi a acestora cu muntenii și moldovenii. Prezența lui Al. Russo, Manolache Costache Epureanu sau Lascăr Rosetti pe Câmpul Libertății din Lugoj, ca emisari ai românilor moldoveni, era menită să întruchipeze unitatea caracterului național. La Lugoj, revoluționarii moldoveni se consfătuiseră cu E. Murgu întru lămurirea esenței fenomenelor, insistând asupra unei activități în favoarea drepturilor românilor din această provincie. Se încearcă o înțelegere cu Lajos Kossuth, în vederea realizării unei mișcări comune împotriva Imperiului habsburgic. Prezența lor la Lugoj a fost comentată și în ziarul pestan “*Pesti Hirlap*”, care îi considera drept “fugari și instigatori pentru idei bucureștene, dacice”, ceea ce demonstrează că autoritățile maghiare fuseseră alarmate de starea de spirit creată³⁷.

Legăturile bănățenilor cu provinciile românești sunt revelatoare prin participarea directă la activitatea revoluționară din Muntenia și Transilvania. Prin corespondența lui E. Murgu cu N. Bălcescu suntem încredințați nu numai asupra unității de idealuri, ci și asupra exercitării ajutoarelor și îndemnurilor încurajatoare: “M-am bucurat din inimă văzând programa și alte acte din care am putut vedea că ați izbutit a apuca cârma țării și că libertatea a triumfat în țară (...). Cea dintâi grijă să vă fie fraților, arma! Armată cât mai în grabă căutați să aveți - ca să puteți cel puțin cea dintâi năvală să o întâmpinați cu bună ispravă; apoi de aci încolo va fi grija noastră și mai pre urmă grija Europei”³⁸. Din aceeași scrisoare aflăm de mijlocitorul acestei corespondențe, precum și de alianța preconizată de E. Murgu: “Prin încrezutul meu, d. Vasile Maniu, te rog scrie-mi cele de cuviință și eu din parte-mi voi căuta să pregătesc adunarea spre a păși la o alianță cu Moldoromânia. Bine este dar să ne înțelegem: și d-voastră bine ar fi să autorizați pre cineva spre a trata în numele țării, că nu-i bine să stăm izolați”³⁹.

Bănăţeanul Vasile Maniu participase intens la viaţa politică, activitatea sa fiind călăuzită de interesele majore ale naţiunii române. El a aderat cu entuziasm la idealurile lui N. Bălcescu, acţionând într-un mod fericit pentru împletirea tuturor forţelor din Imperiul habsburgic, ridicate la lupta împotriva acestei stăpâniri. De altfel, atmosfera din Muntenia era prielnică unei integrări rapide, dovadă şi numărul mare de intelectuali ardeleni şi bănăţeni care au trecut munţii: Ioan Puşcariu, Petru Maniu, Elisei Armei (Iuniu Armatu), Aron Pumnul, Alecsandru Bătrâneau, Al. Papiu-Ilarian, Ioan Codru-Drăguşanu, Varlaam Bărănescu. Pe Vasile Maniu l-am întâlnit ca ofiţer de legătură al lui N. Bălcescu, el participa efectiv la momentele centrale ale luptei, la Islaz şi Bucureşti. Prin faptul că Banatul a fost anexat Ungariei încă din anii 1778-1779, populaţia din această provincie era obligată a-şi reprezenta interesele în forurile legislative pestane. Ca urmare, E. Murgu, ajuns deputat al românimii bănăţene în parlamentul maghiar, avea să prezinte, la 26 august 1848, un proiect de lege care propunea organizarea bisericească a românilor, autonomia religioasă, convocarea unui sinod român pentru alegerea conducătorilor bisericii din rândul acestora; E. Murgu a atras atenţia dietei asupra pericolului creat prin perpetuarea ierarhiei sârbeşti: “... deci cine domneşte peste români? O ierarhie sârbă, cu elemente străine şi asupra acestei ierarhii periculoase sunt nevoit a atrage atenţia dietei”⁴⁰. Reprezentantul românilor a pledat pentru libertatea religioasă, în virtutea căreia poporul poate dispune în privinţa treburilor bisericeşti, fiind convins că mulţimea “are dreptate a orândui o conducere bisericească provizorie (...), în care are încredere şi de la care se poate aştepta că în scurt timp va restabili liniştea (...). Iar conducerea bisericească provizorie ar fi dat dispoziţii numai până când - după încetarea tulburărilor - s-ar fi putut purcede prin sinod la alegerea mitropolitului”⁴¹. Cu siguranţă, în optica sa, Banatul reprezenta o provincie de mare importanţă, o cheie politică în afirmarea drepturilor românilor de pretutindeni. În septembrie 1848, adresându-i-se lui C-tin Udria⁴², E. Murgu a afirmat perspectivele deschise de posibilitatea folosirii limbii române la magistratură şi în conducerea comitatului, “ba chiar şi protocolul să se poarte româneşte”, specificând că “proiectul de lege s-a dat în dietă şi avem nădejde bună”⁴³. Deşi supus discuţiei parlamentului, reluat în 17 noiembrie 1848, proiectul de lege a rămas, în cele din urmă, fără rezolvare.

Istoria a arătat că revoluţia a impus lupta deschisă, iar confruntarea de idei nu a făcut decât să întărească aspectul democratic al programului politic. Năzuinţele românilor izvorau din propriile nevoi de dezvoltare, iar ideologia fusese stimulată de luptă; principiile noi exprimate au stimulat conştientizarea maselor în raporturile sociale şi naţionale. Revoluţia burghezo-democratică, cu toate neîmplinirile ei, a dat un nou sens evoluţiei umane a societăţii româneşti. În conjunctura amintită, Lugojul îşi are meritul său în revoluţia română; el confirmă emanciparea noastră spirituală, cunoscută în Europa timpului.

Complexa personalitate a marelui tribun de la 1848 a influenţat atât poporul, cât şi pe oamenii politici şi pe cărturarii epocii. O descriere, în manieră populară, a evenimentelor anului 1848, în care eroul este Eftimie Murgu, ne-o redă poetul Ambrozie

Jurma din Bata (localitate în apropierea Lugojului - n.n.). Lăsând la o parte naivitățile de ordin literar, din această cronică ritmată, ne putem face, totuși, o imagine asupra întregii atmosfere care se instaurase la Lugoj, cu prilejul desfășurării celor două adunări din 1848. Redăm un fragment din textul acestei producții populare: CÂNTAREA LUI EFTIMIE MURGU. De la Pesta ne-au venit/ Bună veste ne-au sosit/ O veste cu bucurie/ Murgu scapă din robie/ Cu o frumoasă trufie/ Vrednic este de semnat/ Cât popor s-a adunat/ Pentru Murgu au rugat/ Steaguri albe au ridicat/ La ministeriu au plecat/ Câtă țara fu afară/ Cu un glas mare strigară/ Ministerium să trăiască/ Pe Murgu să slobozească/ Că el șade fără vină/ Să iese afar'la lumină/ Că mulți după el suspină/ (...) Minte ta cea strălucită/ Cu coroana aurită/ Gândul tău cel prețuit/ Ca steagul de aurit/ Asta are doftorie! (doctorat - n.n.) "Jus"-u și filozofie!!/ (...) Capu în sus a ridicat/ și orație le-a dat/ Că în limba românească/ Tuturor să mulțamească/ Ministeriul să trăiască/ Mulți ani să stăpânească!⁴⁴

Despre această Cântare ..., închinată marelui tribun bănățean, scriitorul Mihail Gașpar relatea următoarele: "... la tot cazul, nu este cap de operă această poezie, dar este o manifestare duioasă a sufletului poporului românesc"⁴⁵.

decembrie 1994

GHEORGHE LUCESCU
INSPECTORATUL de CULTURĂ TIMIȘ
Bulevardul Revoluției
Timișoara
ROMÂNIA

NOTE

1. David Prodan, Supplex Libellus Valachorum, Buc., 1967; vezi Alexandru Duțu, Coordonate ale culturii românești în secolul al XVIII-lea, (1700-1821), Buc., 1968; vezi Pompiliu Teodor, Evoluția gândirii istorice românești, Cluj, 1970; vezi Lucian Blaga, Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea, Buc., 1966.
2. Eftimie Murgu, Scrieri, Ediție îngrijită cu o introducere și note de I.D. Suci, Buc., 1969, p. 25-26.
3. I.D. Suci, Revoluția de la 1848-1849 în Banat, Buc., 1968, p. 88-89.
4. Idem, p. 156.
5. Cornelia Bodea, Lupta românilor pentru unitate națională 1834-1849, Buc., 1967, p. 138.
6. I.D. Suci, op. cit., p. 165.
7. Eftimie Murgu, op. cit., p. 451-452; vezi I.D. Suci, op. cit., p. 156.

8. I.D. Suci, op. cit., p. 189.
9. Horia Nestorescu-Bălcești, Harta drumurilor lui N. Bălcescu în Transilvania și Ungaria, în Studia et acta musei N. Bălcescu, IV, 1976, p. 16; N. Bălcescu, Opere, IV, p. 116; S. Dragomir, N. Bălcescu, p. 8-11.
10. I.D. Suci, op. cit., p. 60-61.
11. Vezi DGAS, Buc., colecția microfilme Austria, rola XXIV/01, cadrele 50, 51, 53-55; vezi Biblioteca Universității din Cluj, manuscrise necatalogate. Scrisoarea datată: Vârșeț, 11/23 iunie 1848; vezi și Arhiva Protopopiatului român Lugoj, Protocolul de circulare, nr. 6, 1848, 20 IV.
12. Dan Berindei, în Magazin istoric, IV, 1970, nr. 7, p. 5-6.
13. I. Maiorescu, în Convorbiri literare, XXXII, 1849, 16/28 I, p. 436.
14. Vezi Biblioteca Academiei Române, mss, 1004, fila 102.
15. Ioan Boroș, Evenimentele revoluției de libertate din anii 1848/49 desfășurate în Lugoj, Lugoj, 1927, p. 12.
16. N. Bocșan, Polemica lui Damaschin Bojincă și Eftimie Murgu cu Sava Tököly, în Banatica, II, 1973, p. 367.
17. Vezi Wiederlegung oder Abhandlung, welche unter dem Titel vorkommt: Erweis, das die Wallachen nicht Römischer abkunft sind, und diess nicht aus ihrer Italienisch-Slavischen sprache folgt. Mit mehreren grunden vermehrt, und in die Wallachische sprache übersetzt durch S.T. in Ofen 1827, und Beweis, Dass die Wallachen der Römer unbezweifelte nachkommlinge sind; wozu mehrere zweckmassige kürze abhandlungen; eindlich eine, Anmerkung, uber die in dem anhang vorkommende antikritik desselben S.T. beygefügt Werden, verfasst, Von E. Murgu, Ofen, gedruckt mit königl und Universitäts-schriften, 1830. (Combaterea disertației, apărută sub titlul: Dovada că românii nu sunt de obârșie romană și acest lucru nu reiese din limba lor italiano-slavă. Completată cu mai multe argumentări și tradusă în limba română de S.T., Buda, 1827 și Dovada că românii sunt urmașii de necontestat ai romanilor; în care scop se adaugă câteva disertații adecvate; în fine, Observație privind anticritica aceluiași S.T., cuprinsă în anexa redactată de E. Murgu, Buda, imprimat cu tiparul publicațiilor universitare regale ungare, 1830.). După ediția românească a lui I.D. Suci, intitulată Eftimie Murgu, Scrieri, Buc., 1969, 97-403, ediție care cuprinde ultima excelentă biografie dedicată lui Eftimie Murgu, alături de care, într-un mod științific elevat, fuseseră tipărite, atât principala operă a cărturarului bănățean, cât și o parte din corespondență.
18. Camil Mureșan, George Em. Marica, Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania, Buc., 1968, p. 52.
19. I.D. Suci, Nicolae Tincu-Velia, Buc., 1945, p. 271, unde este publicată corespondența lui Nicolae Tincu-Velia cu G. Barițiu; în scrisoarea din 8/20 iulie 1847 au fost discutate acțiunile naționale ale bănățenilor, precum și problemele filologice, între altele, remarcându-se ideea protopopului Marcu: "Auzit-ai ce se făcu în Lugoj? Protopopul nou, Marco, după exemplul altora (Arad, Lipova) scoase cărțile

- slovene din biserica Lugojului singur de voia sa". Vezi originalul la Biblioteca Academiei Române, fond G. Barițiu, ms. 1003.
20. I.D. Suci, Revoluția de la 1848-1849 din Banat, Buc., 1968, p. 59.
  21. Vezi Arhivele Statului, Tms., fond Prefectura Severin, procesul verbal nr. 384, vol. I.
  22. Idem, p. 59.
  23. Vezi Gazeta de Transilvania, 1848, nr. 40, 17.V, p. 166-167, unde a fost publicată darea de seamă privitoare la adunarea comitatensă amintită.
  24. I.D. Suci, op. cit., p. 59.
  25. Idem, p. 61.
  26. Ioan Boroș, op. cit., p. 11.
  27. Eftimie Murgu, op. cit., p. 459-471.
  28. Dan Berindei, Un militant pentru unitatea de stat a românilor - Eftimie Murgu, în Magazin istoric, IV, 1970, nr. 7, p. 6.
  29. Eftimie Murgu, op. cit., p. 444-445.
  30. În cadrul mării adunări populare de la Lugoj, E. Murgu a adoptat tactica revoluționară, care a determinat ca cei întruniți să destituie pe cei doi episcopi: Pantelimon Jivcović de la Timișoara și Ștefan Popovici de la Vârșet, decretând astfel autonomia bisericii ortodoxe române din Banat și reînființează Mitropolia română a Banatului. "Până la alegerea noului mitropolit, adunarea delegă pe protopopul Dimitrie Petrovici-Stoicescu să îndeplinească funcția de vicar general al Mitropoliei Banatului, iar pe protopopul Ignatie Vuia acela de vicar al Episcopiei de Vârșet". Vezi I.D. Suci, Monografia Mitropoliei Banatului, Tms., 1977, p. 159-160.
  31. Teodor V. Pacățian, Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară, vol. I, Sibiu, 1902, p. 349; dintre discursuri s-a remarcat și cel al lui Vasile Brediceanu, tatăl lui Coriolan Brediceanu; apud Caius Brediceanu, Amintiri din viața mea, Lugoj, 1936, p. 10; vezi și I.D. Suci, op. cit., p. 108.
  32. Vezi Gazeta de Transilvania, 1848, nr. 40, 17.V, p. 167; pentru detalii vezi același periodic, nr. 29, 53, 54, 70, 71, 73 din 1848; de fapt gazeta lui G. Barițiu își făcuse o obișnuință din publicarea dezideratelor politice și bisericești ale românilor bănățeni, în acest mod acțiunile fiind popularizate în rândul tuturor românilor.
  33. I.D. Suci, op. cit., p. 105.
  34. I.D. Suci, Revoluția de la 1848-1849 în Banat, Buc., 1968, p. 179, 181, 183, 198.
  35. Vezi Arhiva Parohiei ortodoxe române din Lugoj, circulara din 27 ianuarie 1841, 14 decembrie 1845, 7 ianuarie 1846; vezi Drapelul, VI, 1906, nr. 10, p. 1-2; idem, nr. 27, p. 2; Petru Olde, Andrei Saguna către protopopul Marcu al Lugojului, în AnB., 1930, nr. 4, fasc. 7, p. 127-130; vezi Registrul-circulare 25 noiembrie; vezi I.D. Suci, Monografia..., p. 212.
  36. Vezi Dan Berindei, art. cit., p. 7.
  37. Vezi Pesti Hirlep, 1848, 22.VI, p. 1-2.

38. Eftimie Murgu, op. cit., p. 451-453; vezi scrisoarea lui Eftimie Murgu către Nicolae Bălcescu, datată Pesta, 8/20 iulie 1848.
39. Idem, p. 453.
40. Vezi discursul rostit în dietă, la 26 august 1848, în Eftimie Murgu, op. cit., p. 459-471.
41. Eftimie Murgu, op. cit., p. 468.
42. Constantin Udria (1811-1902), maestru în Lugoj, prieten al lui Eftimie Murgu, membru în comitetul revoluționar; el a subvenționat cheltuielile necesitate de cea de-a doua adunare populară din Lugoj; primar al orașului Lugoj în timpul revoluției de la 1848. În timpul luptei de separare ierarhică a militat activ pentru emanciparea Bisericii ortodoxe române din Banat. Și-a cheltuit toată averea în scopuri filantropice.
43. Vezi a doua scrisoare către Constantin Udria, în Eftimie Murgu, op. cit., p. 479; I. Boroș, Două scrisori autografe ale lui Eftimie Murgu adresate primarului de pe vremuri al Lugoșului, Constantin Udria și o scrisoare a lui Simion Brancovan, în Semenicul, 1930, nr. 12, decembrie, p. 12-13.
44. Mircea Teleguț, Două cântări din epoca adunărilor de la 1848 la Lugoj, în Orizont, XX, 1969, nr. 1, p. 93-95.
45. Mihail Gașpar, Calendarul românului, Caransebeș, 1911.

LE LUGOSCH ET L'ANNÉE RÉVOLUTIONNAIRE 1848

D'après ce qu'il s'ensuit du titre, cet ouvrage présente le rôle et le lieu que le Lugosch a eus dans le développement des événements révolutionnaires de l'année 1848 en Banat. L'état d'esprit révolutionnaire qui a caractérisé la ville de sur le Timis dans toute cette époque - souligne l'auteur - a contribué au développement et au renforcement de la conscience nationale des Roumains de Banat : ils ont décidément manifesté leur volonté pour obtenir une vie nationale indépendante afin de réussir à se réunir avec leurs frères de la Transylvanie, de la Moldavie et de la Valachie.

A la fin on tire la conclusion que la Révolution de 1848-1849, malgré tous ses défauts, a donné un nouveau sens à l'évolution humaine de la société roumaine. Dans cette conjoncture-là, le Lugosch a son mérite dans la révolution roumaine. Bien sûr, on ne peut pas finir sans y évoquer la grande personnalité de Eftimie Murgu qui a influencé tant le peuple que les gens politiques et les érudits de l'époque.